

УДК [377.1:61 (043.5)]

Педагогічні умови формування фахової компетентності майбутніх фахівців у медичних коледжах

Лариса Поєдинцева,
заступник директора КЗОЗ
«Куп'янський медичний коледж ім. Марії Шкарлетової»

Науковий керівник — доктор педагогічних наук, професор Л.Г. Кайдалова

особливості підготовки майбутніх фахівців системи охорони здоров'я висвітлено у наукових працях М. Банчука, І. Бойчук, Л. Кайдалової, В. Копетчук, Т. Корольової, К. Куренкової, О. Лисенко, І. Махновської, І. Радзівєвської, Р. Сабадишина та ін. [2; 4; 6–13].

Так, особливості розвитку медсестринської справи й підготовки медичних сестер до професійної діяльності висвітлено в дослідженнях О. Аніщенко, В. Банщикова, О. Горай, Н. Проппер та ін. [1; 3; 5].

Спираючись на наукові праці вітчизняних та зарубіжних дослідників (Ю. Бабанський, А. Багдуєва, Л. Загребельна, Н. Лантух, О. Назарова, А. Найн, Н. Пархоменко, Р. Серьожнікова, Л. Яковецька) у нашому дослідженні ми визначаємо педагогічні умови формування фахової компетентності майбутніх медичних працівників як комплекс взаємопов'язаних заходів, що необхідні для організації планомірного освітнього процесу із застосуванням різних педагогічних засобів, методів і технологій.

Під час проведення дослідно-експериментальної роботи мета полягала у виявленні, теоретичному обґрунтуванні та експериментальній перевірці технології та педагогічних умов формування фахової компетентності майбутніх фахівців у медичному коледжі.

Експериментальна робота була проведена на базі КЗОЗ «Куп'янський медичний коледж ім. Марії Шкарлетової» протягом 2012 — 2017 рр. У проведенні експерименту взяли участь студенти II — IV курсів медсестринського відділення Куп'янського медичного коледжу, а також експертна група викладачів у складі 5 осіб. В експерименті усього взяли участь 152 студенти (контрольна група КГ-1 — 76 осіб і експериментальна група ЕГ-1 — 76 осіб), які були задіяні у проведенні експериментального дослідження.

Експериментальна програма дослідження передбачала проведення констатувального, формувального та контрольованого етапів експерименту, що забезпечувало наступне:

- проведення попереднього спостереження за професійною підготовкою майбутніх медичних сестер;
- теоретичне вивчення проблеми дослідження, реалізація педагогічних умов формування фахової компетентності майбутніх фахівців;
- визначення контрольних та експериментальних груп, проведення вимірювання у цих групах.

Перший, констатувальний етап експерименту (2012 — 2013 рр.), передбачав вирішення таких завдань: формулювання гіпотези; вибір необхідної кількості

експериментальних об'єктів; розробку кваліметричної моделі оцінювання рівнів сформованості фахової компетентності; підбір оптимальних методів з метою отримання достовірних даних про стан сформованості фахової компетентності у студентів контрольної та експериментальної груп; визначення вихідного рівня сформованості фахової компетентності у студентів контрольної та експериментальної груп на основі розробленої критеріальної моделі оцінки рівнів названої категорії.

На початку експерименту з метою визначення ступеня готовності студентів

до навчання залежно від етапу навчання і місця проведення контролю було проведено зрізи знань, умінь та навичок в обраних групах.

Для оцінки рівня сформованості фахової компетентності була розроблена методика діагностики критеріїв, показників та ознак сформованості фахової компетентності майбутніх медичних сестер. Розробка методики ґрунтується на застосуванні достатньо відомих і розповсюджених діагностичних методик, якими користуються дослідники і науковці для визначення рівнів сформованості визначених критеріїв (табл. 1).

Таблиця 1

Методика оцінки рівня сформованості фахової компетентності

Кри-терії	Показники	Діагностичні методики
Мотиваційний	ставлення до обраної професії медичної сестри; прагнення і здатність до навчання	методика К. Замфир у модифікації А. Реана (методика мотивації професійної діяльності); опитування студентів за допомогою опитувальника з метою перевірки прагнення і здатності до навчання
Когнітивний	ступінь володіння фаховими знаннями; якість фахових знань	проведення зрізів фахових знань студентів; метод тестування
Комунікативний	прояв професійно значущих якостей, які набувають свого розвитку в процесі фахової підготовки медичних сестер; володіння навичками спілкування	експертне опитування "Оцінювання особистісних професійно значущих якостей медичного працівника"; застосування методу тестування: тест для визначення слухати та чути (за В. Маклені) і тест на вміння коротко і ясно викладати свої думки
Функціональний	здатність застосовувати фахові знання на практиці; сформованість фахових вмінь і навичок	анкетування студентів "Здатність застосовувати фахові знання на практиці"; метод педагогічного опитування

На констатувальному етапі експериментального дослідження було проведено діагностику вихідного рівня фахової компетентності майбутніх фахівців у медичних коледжах.

У ході констатувального етапу експерименту нами було розроблено критерії та показники рівнів сформованості фахової компетентності майбутніх медичних

сестер, що характеризуються такими критеріями: мотиваційним, когнітивним, комунікативним, функціональним.

Узагальнені результати діагностики сформованості фахової компетентності майбутніх медичних сестер у 152 студентів другого курсу медсестринського відділення наведено у табл. 2.

Таблиця 2

Кваліметрична модель оцінки рівнів сформованості фахової компетентності студентів груп ЕГ-1 та КГ-1 на констатувальному етапі експерименту

№	Критерій (К)	Ваго- мість кри- терію (М)	Показники	Ваго- мість показни- ка (m)	(k) гр. ЕГ-1	(k) гр. КГ-1
1	Мотиваційний	0,24	Ставлення до обраної професії медичної сестри;	0,52	0,50	0,48
			Прагнення і здатність до навчання	0,48	0,46	0,46
2	Когнітивний	0,28	Ступінь володіння фаховими знаннями;	0,46	0,49	0,49
			Якість фахових знань	0,54	0,49	0,50
3	Комунікативний	0,16	Прояв професійно значущих яко- стей, які набувають свого розвит- ку в процесі фахової підготовки медичних сестер;	0,52	0,62	0,60
			Володіння навичками спілкування	0,48	0,54	0,53
4	Функціональний	0,32	Здатність застосовувати фахові знання на практиці;	0,36	0,53	0,52
			Сформованість фахових умінь і навичок	0,64	0,55	0,54
Разом		1,00			0,51	0,50

Отже, на основі класичних кваліметричних моделей нами було розроблено технологію формування фахової компетентності майбутніх фахівців у медично-му коледжі.

Завдання *формувального етапу* (2013 — 2014 рр.) експерименту полягало в практичній перевірці технології та педагогічних умов формування фахової компетентності майбутніх фахівців у медичних коледжах у процесі фахової підготовки.

Зважаючи на окреслені завдання, реалізація педагогічних умов передбачала: удосконалення методичної роботи викладачів шляхом проведення заходів, спрямованих на підвищення якості викладання дисциплін; застосування активних та інтерактивних методів навчання у процесі фахової підготовки медичних сестер на прикладі професійно орієнтованих дисциплін; удосконалення аудиторної та позааудиторної самостійної роботи студентів, що здійснюється в спеціально відведений для цього навчальний та позанавчальний час.

Таким чином, у ході реалізації технології формування фахової компетентності на формувальному етапі експерименту було досягнуто наступне:

- упроваджено сучасні форми та методи з метою підвищення методичної підготовки викладачів, що сприяло розвитку особистісних і професійно значущих якостей викладача коледжу та вплинуло на ефективність освітнього процесу і, як підсумок — на підвищення рівня фахової компетентності майбутніх фахівців;
- упровадження активних та інтерактивних методів навчання дозволило творчо підійти до навчально-виховного процесу, стимулювати пізнавальний інтерес студентів через використання різноманітних ігор, створення завдань, в яких відслідковується зв'язок з життям, майбутньою професією, спрямувати зусилля студентів на досягнення мети, виховувати в них професійні якості медичного працівника;

- проведено систему заходів, які сприяли широкому залученню студентів експериментальної групи до різних видів аудиторної й позааудиторної самостійної роботи, таких як: аналітичний розгляд наукових публікацій; підготовка доповідей і повідомлень; складання узагальнюючих таблиць; презентація; участь у діловій, рольовій або командній грі; підготовка індивідуального та групового проекту; укладання портфоліо; проведення експерименту; робота студентів безпосередньо біля ліжка хворого; виконання і захист науково-дослідної роботи тощо.

Теоретико-методичні аспекти формування фахової компетентності майбутніх медичних сестер та реалізація технології формування фахової компетентності майбутніх медичних сестер в процесі фахової підготовки у медичних коледжах дозволили проаналізувати результати проведеного експериментального дослідження.

На *контрольному етапі* експерименту (2014 — 2017 рр.) було проведено оцінювання рівнів сформованості фахової компетентності, які розподілено відповідно до шкал високого, середнього та низького рівнів.

Також було визначено динаміку прояву формування фахової компетентності студентів експериментальної та контрольної груп студентів. У експериментальній групі процес фахової підготовки планувався та організовувався з урахуванням визначених педагогічних умов формування фахової компетентності, а у контрольній групі використовувались традиційні методи та підходи до освітнього процесу.

У процесі експериментального дослідження було простежено кількісні і якісні зміни визначених критеріїв сформованості фахової компетентності медичних сестер.

Загальна кількісна оцінка прояву фахової компетентності медичних фахівців у медичних коледжах у кваліметричних

одиницях на контрольному етапі експерименту для групи ЕГ-1 склала 0,66 (проти 0,51 на констатувальному етапі), а групи КГ-1 0,55 (проти 0,50). Згідно з прийнятим діапазоном кількісної оцінки рівнів сформованості фахової компетентності її усереднений показник для груп ЕГ-1 та КГ-1 зафіксований в межах 0,74 — 0,50. Отже, рівень прояву фахової компетентності студентів груп ЕГ-1 та КГ-1 на контрольному етапі експерименту відповідає якісному середньому рівню.

Це демонструє те, що у ході формувального етапу експерименту відбулося підвищення показника середнього рівня сформованості фахової компетентності з нижньої межі до якісної середини даного рівня (з 0,51 до 0,66 групи ЕГ-1, а групи КГ-1 — з 0,50 до 0,55). Так, підсумкове анкетування та метод педагогічного опитування дозволив установити, що за критерієм К4 «Функціональний» значна кількість студентів експериментальної групи ЕГ-1 досягла показників високого рівня, на відміну від студентів контрольної групи КГ-1. Зокрема, 28,9% студентів показали високий рівень здатності застосовувати фахові знання на практиці, 59,3% — середній і лише 11,8% — низький. За другим показником функціонального критерію 34,2% студентів досягли високого рівня сформованості фахових вмінь і навичок, 52,6% — середнього і лише 13,2% студентів продемонстрували низький рівень.

У результаті впровадження заходів на формувальному етапі експериментального дослідження відбулися суттєві позитивні зміни у мотиваційній сфері студентів групи ЕГ-1. Про це свідчать показники ставлення до обраної професії медичної сестри, які на високому рівні продемонстрували 42,1 %, а показник прагнення і здатності до навчання на високому рівні показали 32,9 % студентів.

Проведені зрізи та методи дозволили відмітити якісні зміни за критерієм К3 «Когнітивний», де високий рівень продемонстрували 27,6% респондентів, середній — 47,4%, низький — 25,0% за

показником ступеня володіння фаховими знаннями. Високий показник якості фахових знань продемонстрували 27,6% студентів, а середній — 47,4%.

Результати проведених заходів формувального експерименту несуттєво, але ж вплинули й на комунікативний критерій КЗ, де покращилися показники прояву професійно значущих якостей у студентів та володіння навичками спілкування.

Таблиця 3

Результати експериментальної роботи (приріст, %)

Критерії і показники сформованості фахової компетентності майбутніх фахівців у медичних коледжах	Групи	
	ЕГ-1	КГ-1
<i>Мотиваційний критерій</i>		
<i>Ставлення до обраної професії медичної сестри:</i>		
– усвідомлюють сенс і значення обраної професії;	+ 30,3	+ 11,9
– опосередкована мотивація вибору професії;	- 4	0
– недостатня сформованість інтересу до обраної професії, не усвідомлюють специфіку обраного фаху	- 26,3	- 13,9
<i>Прагнення і здатність до навчання:</i>		
– усвідомлюють потребу у навчанні, мають прагнення до професійного удосконалення;	+ 22,4	+ 10,5
– стараються досягти успіхів, мають інтерес до отримання знань, але здатність до сформованості фахових вмінь відбувається під впливом сторонньої допомоги;	+ 9,2	+ 6,6
– відсутня усвідомлена потреба до сформованості фахових вмінь, простежується ціннісна орієнтація на себе	- 31,6	- 17,1
<i>Когнітивний критерій</i>		
<i>Ступінь володіння фаховими знаннями:</i>		
– високий рівень фахових медичних знань;	+ 25	+ 5,3
– середній рівень фахових медичних знань;	- 1,3	0
– низький рівень фахових медичних знань;	- 23,7	- 5,3
<i>Якість фахових знань:</i>		
– здатні використовувати фахові знання для вирішення фахових завдань, високий рівень розвитку фахового клінічного мислення;	+ 12,6	+ 2,5
– мають утруднення зі здатністю застосовувати фахові знання для вирішення фахових завдань, фахове клінічне мислення розвинуто опосередковано;	+ 32,9	+ 2
– низький рівень знань і здатності застосовувати фахові знання, недостатньо розвинуто фахове клінічне мислення	- 18,7	- 4,5
<i>Комунікативний критерій</i>		
<i>Прояв професійно значущих якостей:</i>		
– яскраво виражені професійно значущі якості;	+ 5,3	+ 2,6
– поверхневе усвідомлення професійно значущих якостей;	+ 4	+ 0,6
– відсутні уміння співвіднести власні характеристики з вимогами до професійно значущих якостей	- 10,6	- 5,3

Таблиця 3. (Продовження)

<i>Володіння навичками спілкування:</i>		
– високий ступінь;	+ 14,5	+ 2,7
– опосередкований ступінь;	+ 6,5	+ 5,3
– недостатній ступінь	- 21	- 8
<i>Функціональний критерій</i>		
<i>Здатність застосовувати фахові знання на практиці:</i>		
– уміють застосовувати фахові знання для вирішення складних фахових завдань;	+ 10,5	+ 6,6
– достатні показники уміння застосовувати фахові знання для вирішення фахових завдань;	+ 13,2	+ 6,6
– відсутні уміння застосовувати фахові знання	- 23,7	- 13,2
<i>Сформованість фахових вмінь і навичок:</i>		
– здатні вирішувати складні фахові завдання, готові до практичної діяльності в реальних виробничих умовах;	+ 13,1	+ 6,6
– можуть вирішувати стандартні фахові завдання, готові здійснювати практичну діяльність у реальних виробничих умовах за сторонньої допомоги;	+ 6,6	+ 3,7
– байдужі до розв’язання творчих завдань, не готові проявляти себе як фахівці в реальних виробничих умовах	- 19,7	- 10,5

Таким чином, аналіз результатів контрольного етапу дозволив дійти висновку, що реалізовані в експерименті педагогічні умови позитивно впливають на формування фахової компетентності майбутніх фахівців у медичних коледжах, підвищують мотивацію до навчання та якість сформованих умінь та навичок майбутніх медичних сестер.

Література

1. Аніщенко, О. В. Професійна підготовка сестер милосердя в Україні в ХІХ — на початку ХХ ст. / О. В. Аніщенко // Педагогіка і психологія професійної освіти. — 1998. — № 5. — С. 136–143.
2. Банчук, М. В. Стратегія розвитку та реформування медсестринства в Україні / М.В. Банчук, О.П. Волосовець, Т.І. Чернищенко // Магістр медсестринства. — Житомир, 2008. — № 1. — С. 18–21.
3. Банщикова, В.М., Проннер, Н.И. Среднее медицинское образование // История и современное состояние. — М. : МОНО, 1928. — 288 с.

4. Бойчук, І. Д. Підготовка бакалаврів у коледжі як фактор готовності їх до професійної діяльності / І.Д. Бойчук // Освіта технікуми, коледжі. — 2007. — № 4. — С. 186–196.

5. Горай, О.В. Підготовка майбутніх медичних сестер (фельдшерів) до санітарно-гігієнічного виховання і профілактичної роботи зі школярами : автореф. дис. ... канд. пед. наук, спец. 13.00.04. — Житомир, 2012. — 17 с.

6. Кайдалова, Л.Г. Професійна підготовка майбутніх фахівців фармацевтичного профілю у вищих навчальних закладах : моногр. / Л.Г. Кайдалова. — Харків : НФаУ, 2010. — С. 7.

7. Копетчук, В. А. Формування науково-педагогічної еліти з медсестринства в медичних навчальних закладах // Вища освіта в медсестринстві: проблеми і перспективи. — Житомир : Полісся, 2011. — С. 64–67.

8. Корольова, Т.В. Формування професійно-етичної культури майбутніх лікарів у процесі гуманітарної підготовки: автореф. ... канд. пед. наук, спец. 13.00.04 / Т. В. Корольова. — Хмельницький : Нац.

академія держ. прикордонної служби України ім. Б. Хмельницького, 2015. — 20 с.

9. *Куренкова, К.М.* Формування професійних цінностей майбутніх медсестер у процесі фахової підготовки : автореф. дис. ... канд. пед. наук, спец. 13.00.04 / *К.М. Куренкова.* — Харків, 2009. — 17 с.

10. *Лисенко, О.Ю.* Формування професійної компетентності майбутніх провізорів у вищих медичних навчальних закладах : автореф. дис. ... канд. пед. наук, спец. 13.00.04 / *О. Ю. Лисенко ; Нац. мед. ун-т ім. О.О. Богомольця ; Хмельницький нац. ун-т.* — Хмельницький, 2015. — 20 с.

11. *Махновська, І.Р.* Професійна підготовка магістрів сестринської справи в умовах ступеневої освіти : дис. ... канд. пед. наук, спец. 13.00.04, Житомир. держ. ун-т ім. Івана Франка. — Житомир, 2015. — 200 с.

12. *Радзівська, І.В.* Формування професійної компетентності майбутніх медичних сестер у процесі вивчення фахових дисциплін : автореф. дис. ... канд. пед. наук, спец. 13.00.04. — К., 2011. — 21 с.

13. *Сабадишин, Р.О.* До питання підготовки медичних сестер в умовах коледжу / *Р. О. Сабадишин, В. О. Рижковський та ін. // Медсестринство.* — 2008. — № 2. — С. 30.

25.01.2017

Інтелігенція та інтелектуали в сучасній науковій рефлексії

Кукушкіна, О. Російська інтелігенція в пошуках політичних смислів. — М. : Вид-во Моск. ун-ту, 2015. — 192 с.
ISBN 978-966-8604-41-6

У монографії О. Кукушкіної представлено глибоку аналітику феноменів інтелігенції та інтелігентності, які в сучасному інформаційному суспільстві, що робить ставку на інтелект та інтелектуалів, стали сприйматися як щось невизначене, маргіналізоване, що не має під собою конкретного соціального явища/предмета. Як зазначає автор, у сучасній науковій літературі все частіше можна зіткнутися з риторикою «смерті» істинної інтелігенції, її виродження, втрати нею високих духовних і суспільних ідеалів (с.67, 140–142), без яких вона втрачає унікальність і перероджується на клас інтелектуалів. Роздуми про те, що означає бути «справжнім» інтелігентом, які якості необхідно здобути тим, хто соціально позиціонує себе як представник інтелігенції і суб'єктивно ідентифікує себе з цією соціальною групою, виявилися дуже своєчасними, враховуючи наукову актуалізацію теми меритократії, теми інтелектуальної еліти.

Як вважає О. Кукушкіна, теоретизування на тему інтелігенції та інтелігентності є характерною особливістю російської філософії і соціології, в якій цій темі завжди приділяли пильну увагу. Дійсно, феномен інтелігенції був відкритий саме в Росії і вже в першій половині XIX століття російські мислителі намагалися відрефлексувати його специфіку. У той же самий час автор монографії вже в першому розділі робить поправку, що явище інтелігенції та інтелігентності є міжнародним, і в кожному суспільстві, в кожному етносі можна зустріти людей, що володіють особливим етносом і культурою, яка відрізняє їх від не-інтелігентів; однак, незважаючи на глобальність феномена інтелігенції, можна говорити про національну специфіку інтелігенції російської, української, французької тощо (с.13, 68). Якими якостями повинен володіти інтелігент будь-якої національності? Чим відрізняється інтелігент від інтелектуала або просто — від людини з вищою освітою? Спираючись на історичні, філософські, соціологічні тексти відомих російських мислителів (в основному, дореволюційної епохи), О. Кукушкіна представила у своїй монографії концепцію інтелігенції, інтелігента та інтелігентності, яка, безумовно, може становити інтерес як для філософів, так і соціологів. Параметри аналітики задані в самих назвах розділів монографії, що значно полегшує розуміння і сприяє інтелектуальній орієнтації в текстовому просторі книги.

Можна погодитися з О. Кукушкіною, що факту наявності вищої освіти зовсім недостатньо для того, щоб бути інтелігентом: «обмежуючи склад інтелігенції колом освічених фахівців, ми тим самим виключаємо з числа носіїв високої духовності людей, які незалежно від їх освітнього рівня та наявності (або відсутності) у них диплома, мають мудрість в поєднанні з гострим почуттям справедливості» (с.67). Найважливішими якостями справжнього інтелігента є «висока духовність, гостре почуття справедливості, непідкупність, моральність» (с.67), які можуть бути притаманні і неосвіченим селянам. У той же час О. Кукушкіна робить поправку, що в даному контексті доречніше говорити про інтелігентність як особистісну якість, а не про інтелігенцію як соціальну групу.

У передмові до монографії (і далі — практично в усіх розділах) автор пропонує описове визначення інтелігенції як «осередка духовності і генератора ідей, на основі яких формується суспільний ідеал», до якої відносять «тих високоосвічених і культурних людей, у яких є певні заслуги перед суспільством і які користуються в суспільстві особливим авторитетом; які володіють високими моральними якостями; погляди і життєві позиції яких користуються повагою і довірою, а поведінка є прикладом для наслідування; які визначають духовну атмосферу та стиль мислення епохи; від ступеня впливу на суспільну свідомість яких залежить стан культури і гармонії у суспільстві» (с.6). О. Кукушкіна акцентує абсолютну важливість духовно-моральних (не так соціальних) характеристик інтелігенції, без яких вона вироджується на щось інше — клас інтелектуалів з дипломом про вищу освіту, який не акцентує важливості виконання духовної історичної місії. «За будь-яких змін незмінними залишаються ті властивості інтелігенції, які висловлюють її сутність: скромність, самопожертва, співчуття, відповідальність, почуття причетності до історії, готовність відповідати за все, що відбувається у суспільстві (в чому і полягає її історична місія)» (с.7). Дуже доречним в даному контексті стає концепт «аристократизму духу,

а не крові», який використовували російські філософи І. Ільїн і М. Бердяєв, описуючи сутність поняття інтелігентності. Інтелігентом не народжуються, отримати у спадок духовний аристократизм неможливо — його необхідно «накопичити», розвинути під час духовного подвигу самовдосконалення і боротьби зі власними пороками.

Ще один важливий показник інтелігентності людини, виділений П. Лавровим і М. Михайлівським, — здатність «критично мислити», критично оцінювати те, що відбувається у суспільному та приватному житті, і, як наслідок, — здатність «виробляти ідеал людської гідності, щоб потім втілити його в дійсність» (с.74). Сформоване критичне мислення свідчить про розвинену суб'єктивність та соціальну зрілість людини, що здатна самостійно аналізувати життєві ситуації і створювати проекти з удосконалення суспільства. Окрему главу О. Кукушкіна присвятила аналізу «антиміщанської сутності інтелігенції», в якій міщанин (антипод інтелігента) розглядається не стільки як представник певного прошарку, скільки як духовно бідна людина, прив'язана до землі, до матеріальних цінностей, яка сенс свого існування знаходить у матеріальних символах благополуччя і комфорту, у спокійному житті, повному задоволень. Як геніально помітив О. Герцен, «міщанин прагне здаватися замість того, щоб бути, вести себе пристойно замість того, щоб вести себе добре, зберігати зовнішню респектабельність замість внутрішньої гідності» (с.80). Навпаки, інтелігент прагне саме бути, а не здаватися, намагається слідувати вищим моральним, постматеріальним цінностям, орієнтуватися на почуття внутрішньої гідності, а не відповідати правилам зовнішньої благопристойності. Ще одна важлива деталь, яка відрізняє інтелігента від міщанина (розгляду якої також присвячено окрему главу монографії) — соціальний максималізм, який виявляється у прагненні до ідеального суспільного устрою, до встановлення соціальної справедливості «тут і зараз», а не до реалізації приземлених цілей «комфортного улаштування на землі».

В останніх розділах монографії О. Кукушкіна, аналізуючи сучасну ситуацію, розцінює її як кризову: інтелігенція (в класичному розумінні цього слова) йде з історичної сцени, їй на зміну приходять інтелектуали, для яких не є пріоритетною «моральна відповідальність перед суспільством, причетність історії, переживання за долю народу». Сучасна інтелігенція втратила історичну впливовість, від режиму служіння суспільству перейшла до режиму «обслуги» (с.141) масових потреб, комерціалізувалася, засвоївши міщанські прагнення до земного комфорту і влади. Проте автор монографії пропонує оптимістичний прогноз, за яким інтелігенція «нікуди і ніколи не зникне», знайде сили відродитися і виконати місію «духовного відродження суспільства».

Високо оцінюючи концептуальний аналіз феноменів інтелігенції, інтелігента і інтелігентності, запропонований О. Кукушкіною, слід зазначити, що можна було б трохи більше уваги приділити розмежуванню цих концептів, а також виявленню чинників, які могли б сприяти відродженню «справжньої» інтелігенції у сучасному «суспільстві споживання». Проте, слід визнати, що дослідження О. Кукушкіної проведене на високому концептуальному рівні і може бути корисним всім теоретикам, які цікавляться темою інтелігенції, меритократії та інформаціоналізації сучасного суспільства.

Катерина Батаєва,
доктор філософських наук